

NIETZSCHE ÉS VILÁGNÉZETE.

Nietzschéről, erről a tragikus véget ért lipcsei philosophusról s az ő különös elméletéről aligha írtak még magyarul. Saját honfitársai ignorálták életében, szidalmazzák halála után s alig juttatnak neki egy kis helyet az újabb philosophia történetirodalmában. Megtagadnak tőle minden történeti érzéket és ethikai érzületet, s a modern materialistákkal és atheistákkal egy niveaura helyezik. Barátjai alig voltak, ellensége annál több. Egyik újabb kritikusa: *Stein* p. o. «Nietzsche világnézetéről s annak *veszélyeiről*», *Türk* «philos. tévedéseiről» ír; *Weigand* «psychologiai kísérlete», s *Kaatz*: «Die Weltanschauung F. N. s. Th. I.: Kultur und Moral» cz. műve is meglehetősen animózus, s a theologusok úgy bánnak el vele, mint egy modern Antikrisztussal. Elnevezik «morális anarchistának», «a hazugság fejedelmének», «a hatalom és az elnyomás prédikátorának», «örjögőnek» stb. s még *Falckenberg* is azt mondja újabb bölcsészettörténeti művében Nietzsche rendszeréről, hogy az «romantischer, libertinisher, egoistischer, aristokratischer, beziehungsweise autokratischer Anarchismus». Még legnyugodtabban itéli meg őt *Steiner* a minap megjelent művében és *Simmel* «moralphilos. silhonette-je» a «Zeitschrift für Philosophie und philos. Kritik» egyik legújabb füzetében. De ők is azt mondják ez eredeti gondolkodóról (*Stein* szerint «ureigene Geistesart») s felette elegáns és szellemes, helyenkint igazán rejtélyes íróról, hogy

«ein Kämpfer gegen seine Zeit». Tanai leginkább e három műbe vannak letéve: «Zur Genealogie der Moral» 1887., «Jenseits von Gut und Böse» 1887., s «Also sprach Zarathustra» 1884—1891. E művek teljesen érett kifejlődésében és egységes keretben foglalják magukban az ő világnézetét. Műveiből 1895 óta *Kögel* rendezett egy összkiadást sajtó alá Lipcsében, a melyből eddigelé 10 kötet jelent meg. Műveit az összkiadás után fogjuk mi is a következőkben idézni.

Életrajzi adatait és egyéni irodalmi fejlődését *Stein* i. műve nyomán a következőkben ismertetjük: Szül. 1844. október 15-én a szászországi Röckenben Lützen mellett szláv eredetű prot. papi családból. 24 éves korában baseli tanár lett, s mint ilyen 1879. működött. A salónokban elegáns világfinak s örömmel hallgatott csevegőnek ismerték. Kedveltje volt a nőknek s rendkívül szerette az izlést a ruházatban s a társalgásban egyaránt. 1879-ben szabadságotlák s haláláig élvezett kegydíjjal ellátva, szabadságidejét fölváltva Nizzában, Lipcsében és Turinban töltötte. Baselben «a mai nevelés ferdeségeiről» tartott előadásaival keltett nagyobb feltűnést. A mint azonban positiv reformáló javaslatairól lett volna szó, nagy bölcsen elhallgatott és félreállott, mert még akkor nem mert szembeszállani a közvéleménnyel, a mint hogy a polgári életben és társas érintkezésében is bizonyos tartózkodás jellemezte az ő egyéniségét. Mihelyt azonban a tollhoz nyult, példátlan bátorsággal, sőt vakmerőséggel tette papírra gondolatait. Baselben *Burkhardt Jakob* volt rá nagyobb befolyással, de nagyrabecsülte *Schopenhauert* és *Wagnert* is, a kiknek iratait bizonyos hévvel tanulmányozta több éveken át. Az uralkodó világnézettel s a fennálló közfelfogással a 70-es és 80-as évek irataiban szállott szembe, bár még azokban, mint *Stein* mondja: «er zwar die heutige Kultur schon unsanft streichelt, aber noch nicht zerzaust und blutig krallt.» Különösen a közérvényes morális érték-

fogalmak megváltoztatását tüzte ki élete feladataul. Gyors egymásutánban követték: «Die Geburt der Tragödie» 1872, «Unzeitgemässe Betrachtungen» 1873—1876, «Menschliches, Allzumenschliches» 1879—1880, «Morgenröthe» 1881, «Die fröhliche Wissenschaft» 1882, «Also sprach Zarathustra» 1884. s köv., «Jenseits von Gut und Böse» 1886, «Zur Genealogie der Moral» 1887, «Der Fall Wagner» 1888, «Götzen dämmerung, oder Wie man mit dem Hammer philosophiert» 1889, «Nietzsche contra Wagner» 1889, s végül «Der Antichrist. Versuch einer Kritik des Christenthums» s «Gedichte» cz. s csak 1895-ben kiadott művei, a melyek mind megannyian cynikus tartalmuk s szertelenségük mellett is irodalmilag véve a világirodalom legelőkelőbb s legolvashatóbb termékeihez tartoznak. Képekbe és hasonlatokba, olykor azonban rejtélyes kifejezésekbe öltözteti legeredetibb és legmerészebb gondolatait. Inkább aphoristikus feuilletonista író, mint rendszeres tudós és gondolkodó. Új és paradox, de mindenkor szellemes gondolatai, a melyek azonban a szigorúan tudományos-philosophiai jelleget, s a rendszeres összefüggést nagyon is nélkülözik, a középkori Rajmundus Lullus találékonyságaira s az újabbkori Giordano Bruno merész képzelődéseire emlékeztetnek. Egy egységes elvből eredő bizonyítékokról vagy összefüggő kifejtésekről nála szó sem lehet. E nemben páratlanul áll az újabb philos. irodalomban. Mondja is egy helyütt «Götzendämmerung» című művében: «Bennünket sohasem fognak megérteni, — onnan a mi tekintélyünk».

Újabb időben állandóan Lipsében lakott. 1889 óta lelke elborult s 1894-iki tragikumával élete véget ért. Megrázó vonásokkal rajzolja az ő állapotát: emberfeletti ideálja s az ő korlátolt egyénisége közötti dualismusát, mely kínosan marczangolja mélyen érző keblét, *Simmel* ama szavaival: «sein Körper ist an seinen Gedanken zu Grunde gegangen». Érezte, hogy áthidalhatatlan az ür műveiben rajzolt ember-

fölötti ideálja s annak véges földi megvalósulása között, és sokat is foglalkozott a világosság és sötétség örökös ellentéteivel s a *décadence* problémájával. Tragédiája somatikus és psychikus természetű egyaránt. «Die Erlöschung des Inhaltes seines Bewusstseins ging parallel mit der Zerstörung seines psychisch-somatischen Iches» mondja róla egészen helyesen Simmel i. értekezése.

«*Neocynismus*»-nak mondja *Stein* Nietzsche világnézetét, a melyben nagyobbára anthropologiai, s morál-sociális és történetphilosophiai eszmékkal van dolgunk. A metaphysikát, logikát, ismeretelméletet, s a psychológiát és aesthetikát csak érinti. S tényleg Nietzsche gondolatvilága épen nem új s tárgyilag véve épen nem eredeti. A gondolatok merész formulázása és sajátos csoportosítása terén eredeti minden ízében *Stein* szerint Antisthenes, Epiktet, a skeptikus Pyrho, Rousseau és Schopenhauer voltak az ő elődjai. «Vissza az eredeti természethez!» — hangsúlyozza Nietzsche is «Götzendämmerung» 124. lap. Mint ilyen valósággal szellemi bombákat fabrikál korunk egész kulturája s annak vallásos, erkölcsi és politikai ideáljai ellen, s Mephistophelesre emlékeztető kárörömmel böngész ki s döngeti épen mai kulturánk leggyengébb oldalait. Így felette cynikus módon szól a házasságról, mint «a mely a concubinátust corrupálta», a demokratiáról, mely nála «eine Herden-Vertierung», s annak a helyére «a gonoszságig antiliberalis zsarnoki uralmat» helyezi. Általában radikális s történetellenes módon hadat üzen minden régebbi vagy újabbi tekintélynek. P. o. Sokrates «a nagy tömegbe való Hanswurst», Spinoza «szellemi méregkeverő», Kant «egy fogalomnyomorék, egy valóságos Tartuffe», sőt helyenként «nagy königsbergi kinézernek» is mondja, vagy Strauss «régii és új hite» Nietzsche szerint «a sörös asztalra való evangélium», s Darwin «középszerű fő». S a keresztyénség «eine Metaphysik des Henkers», s «legnagyobb szerencsétlensége

az emberiségnek». «A betegek organisatiójára legnépiesebb kifejezés az egyház» — olvassuk «Genealogie der Moral» cz. művének 140. l. Valóban elkeseredettebb s embergyűlölőbb lény aligha ült még a philosophiai írók trónján, ki minden positivumnak megdöntésére törekszik az anarchismus módjára az egész vonalon. Joggal mondja tehát őt *Stein* «a világ-irodalom legradikálisabb cynikusának».

Nietzsche maga-magát úgy jellemzi, hogy «egyedülálló kutató s korszerűtlen egyéniség». A mai «modern szellemek» alaphibáját az értelem és az életösztön közötti ellentmondásban látja, ép azért van benne «bizonyos idegenkedés a dialektika, sőt az okok iránt», s egyedül «az igazság értékének kérdése» érdekli őt, mint gondolkodót. «Az igazságról — úgymond — akarok én bizonyosságot tenni; életem és sorsom nem érdekel, de annál többet adok annak positiv eredményére. Az igazság papja és zsoldosa vagyok s arra köteleztem magamat, hogy érette mindent teszek, merek és szenvedek». A való életben az igazság utáni törekvést «*a hatalomhoz való akarat*» vezeti. Ez az ő anthropologiai és morális főelve, ép azért szerinte az igazság segítségével a személyiség hatalmát és életteljességét kell emelnünk az egész vonalon. Az igazság rendelje alá a világot a szellemnek s szolgáljon általa az életnek. Nem egyedül az ész, hanem az ember egész személyiségét kell kielégítenünk, s itt közelebbről Nietzsche egyéniségében épen azok az életösztönök az uralkodók, a melyek, mint az összes ideálok forrásai, az ember hatalmáról és parancsoló úri lényegeről tanuskodnak. Mert hát szerinte «az ember lett és nem teremtetett». Feladata és célja: «Legyen, fejlődjék, haladjon tovább!» Ép azért új erkölcsztanának vezérelve így hangzik: «*Tégy, a mit akarsz, csak akarni tudj!*» Az ő tana szerint az emberiség célja és feladata létrehozni az *ember fölötti embert* («*Hervorbringung des Übermenschen*»). Teljes rajzát az embernek «Zarathustra» czimű művében adja.

Miután az ember úgyis lett, legyen, haladjon és emelkedjék feljebb, mint most van. Bővíteni, szaporítani, gyarapítani kell az emberi organismus összes élettevékenységeit, s azokat a legnagyobb mértékben intenzívekké tenni. Nem kell tehát elhallgattatni az indulatokat, megfékezni a szenvedélyeket, mivel az emberi testben s annak ideálokat alkotó életösztoneiben sokkal több értelem és ész van, mint az ember mai legjobb bölcseségében.

Hasonlítanak e tételek *Schleiermacher* klasszikus «Monologjainak» ama tételeihez: «Für den wahren Willen gibt es kein Aufhören. *Immer mehr werden, was er ist*, das ist der einzige Wille». És hozzáteszi: «Daraus ergibt sich der Gedanke der *ewigen Jugend*».

Új ideál lévén az emberiség elé állítva, «új erkölcsi táblára» is van szükség. Az erkölcsstan régi táblái össze vannak törve. Az eddigi emberiségnek legnagyobb hibáját abban látja, hogy az egyéni személyiség ápolása és culturája helyett személytelen czélokat követett. Az egyes ember személyes életösztoneinek teljes kifejtésében látja az emberi fejlődés vég-czélját. Csak az lévén a helyes életmód, a mely az emberi organismus tehetségeinek s az egyéni életérdekeknek a leggazdagabb tevékenységet megszerzi, új Mózesként azt hirdeti, hogy jó csak az lehet, a mi parancsoló, hódító, kitartó, szánsalom és irgalom nélküli. A czélokat teremtő hatalmas személyiség könyörtelen azok kivételében. «A háború s a bátorság több nagy dolgot művelt, mint a felebaráti szeretet... Az erősebbnek győzelme a gyengébb fölött, teszi az emberi és természeti fejlődés igazi lényegét» (Zarathustra I.). S ha Schopenhauer a világot részvéten és könyörületen épült «kórháznak» mondotta, úgy ezzel szemben Nietzsche azt vallja: «Leben selbst ist *wesentlich* Aneignung, Verletzung, Überwältigung des Fremden und Schwächeren, Unterdrückung, Härte, Aufzwängung eigener Formen, Einverleibung und mindestens,

mildestens Ausbeutung» (Jenseits von Gut und Böse, 259.). Az előretörésben tehát ez új morál szerint a gyengét, a hazozót, az alázatost, lemondót stb. nem kell kimélni. Leiden-sehn thut wohl, Leidenmachen noch wohler» — mondja ez új morálprédikátor. A mi nem alkalmas az emberfölötti ideálnak létrehozására, az pusztuljon el irgalom nélkül. Azt lehetne haladásnak nevezni — mondja az idézett helyen — ha az egész emberiség mint egy tömeg feláldozható volna egy új, erősebb emberi faj kifejlődésére, s «kemények és könyörtelenek legyenek!» — mondja új erkölcsi tábláiban. A keresztyénség és a humanismus «rég moráljai», mint «szolgaiak» elvetendő, a melyekkel szemben «az új morál úri morál», a melynek hirdetett jó tulajdonságai «a született hatalmasok tulajdonságai». Már a praehistorikus korszakban is két rend: a parancsoló urak s az engedelmeskedő rabszolgák rendje létezett. Az ilyen erős személyiség maga határozza meg gondolkodása és cselekvése irányát, tekintet nélkül «az ész örök törvényeire», «a megdönthetetlen kötelesség-fogalomra», vagy «Isten akaratára». Az igazi philosophusok mind «parancsolók és törvényhozók», mivel «ismeretük alkotás, alkotásuk törvényhozás, az igazsághoz való akaratuk hatalomhoz való akarat». «Vannak, voltak és lehetnek-e ilyen philosophusok?» — kérdi méltán «Jenseits von Gut und Böse» című művének 211. §-ában. Hogy végül új moráljában semmi helye sincsen az ember eszményi végcéljának, mint az örök életben vetett hitnek, az kitűnik abból, hogy az embert tisztán a földi létre utasítja, azt mondván: «maradatok hívek a földhöz s ne higgyetek azoknak, a kik földöntúli reményekről regélnek. Méregkeverők ezek».

Mint látjuk, Nietzsche metafizikáját a világ eredetének és céljának kérdése épen nem érdekli. Anthropologiai és morális főelve kizárólag «a hatalomhoz való akarat», mivel kizárólag az ember, annak culturája, morálja és története érdekli őt. Csak egy causalitás van, s ez a hatalomhoz való

akarat tisztán hasznossági mechanikus causalitása. S e tekintetben történetbölcsészeti elmélete abban culminál, hogy «a cultura a hatalomhoz való akarat kifolyása». Szerinte a kereszténység demokratikus-altruistikus tendenciái teljesen megváltoztatták az erkölcsi értékfogalmakat, s a gyengék, közepesek és jelentéktelenek majoritása nyerte el a belső és külső uralmat az erősek, előkelők és sajátosak minoritása fölött. Ennek természetes folyománya a történelem folyamán «az általános emberi typusnak közepessé válása és degradálása, az ú. n. decadentia», a melylyel szemben pedig az «értelem és energia növelése s általában az élettevékenységek szaporítása» eszményi ideálja az emberiségnek. «Az emberek természetes distantíája és differentiája» nélkül nincs haladás, nincs fejlődés az emberfölöttinek ideálja felé. Nem az átlagos emberiség, hanem az aristokratikus különbségeken alapuló emberfölöttiség physikai, ethikai és értelmi tekintetben végcélja Nietzsche szerint az emberiség társadalmi fejlődésének. Az emberiség egyenlő jogairól és kötelességeiről beszélni esztelenység. Morál-philosophiájának jellemző sajátosága éppen abban áll, hogy «a kevesek érzelmi nagyságának, szépségének, előkelőségének, gondolkodó erejének, szívbéli tisztaságának és akaratenergiájának végnélküli fokozásában» látja a teljesen qualificált s önmagában becses személyiség lényegét, a melynek centrális értéke nem is «az operari, hanem az esse». Hogy ez ethikai personalismusnak egoistikus és endaeonistikus íze van, az nem szorul magyarázatra, bár nem győzi eléggé biztatni a maga olvasóit, hogy ő «pusztán a legfőbb személyi értékek conserválására» törekszik. «Nicht die Vielen oder die Alle, sondern die wenigen Höchsten bilden den definitiven Zweck und Sinn des Lebens überhaupt» — mondja «Genealogie der Moral» című művében. Ez alapon vitatja a «hózzá hasonlónak, a souverain előkelőknek» feltétlen akaratszabadságát, féktelen hatalomvágyát.

Nietzsche történetbölcsészeti elméletének hiányossága különösen a keresztyénség igaztalan megítéléséből tűnik ki leginkább. Már a Sokrates-Platon-féle idealismus s az azon fölépült ethika iránt sincs érzéke. Genealogiájában Sokratest «hazug eszmefaragónak» mondja, s «a legrosszabb, legunalmasabb és legveszedelmesebb dogmatikai tévedésnek tartja az unalmas Platon gondolatát az eszméről s a legfőbb jóról», úgy hogy teljességgel nem érti, hogyan lehet még ma is «kokettirozni» Sokrattal, az ifjúság megrontójával, s Platonnal, ez örült idealistával. A keresztyénség sem más, mint «a nép számára való platonismus», a melynek ethikájáról azt tartja: «alles verjudet, verchristlicht und verpöbelt». — A keresztyén morál forrása a zsidóság, a melylyel viszont «a rabszolgai morál veszi kezdetét». A názárethi Jézus, a szeretet eme megtestesült evangéliuma s a szegények, betegek, nyomorultak és bűnösök eme megváltója alakította át zsidós értelemben az erkölcsi értékfogalmakat és emberi ideálokat, s valósággal káromlással említi, hogy két ezeréves küzdelemben győzött a rabszolgai morál asketikus ideálja s még ma is az emberiség három zsidó és egy zsidónő előtt hódol, ú. m. a názárethi Jézus, Péter a halász, Pál a szőnyeggyártó és Mária előtt (Genealogie 35. l.). Az olasz renaissance korszakában csak rövid időre csillámlott fel az erkölcsi értékfogalmak classikus ideálja, míg a reformatio Nietzsche szerint «eine gründlich pöbelhafte Ressentiments bewegung», a melynél különösen a morál objectivitásának s a jó és rossz objectiv ellentétének gondolatát kárhoztatja. S hasonló elbánásban részesíti Schillert, «a säckingeni moráltrombitást», Schopenhauert, Wagnert és másokat, s csakis Thukydides és Machiavelli tesz nála kivételt. Rousseau p. o. «korösszülött, idealista és canail egy személyben», Comte «szellemi hektikus» és így tovább, Galiani abbéről, századának eme mélyértelmű, de piszkos emberéről pedig azt mondja, hogy «genie».

Általában Nietzschénél érett megfontolást vagy rendszeres indokolást tételeinek felállításában vagy beigazolásában hiába keresünk, sőt inkább minden nála pillanatnyi ötletszerű philosophiai hangulatnak aphoristikus műve. Ellentmondásos író és gondolkodó minden ízében s csak úgy játszik a philosophiai iskolákkal s azok alapítóival. Majd dicséri többi között Voltairret, Schopenhauert stb., majd kifigurázza őket. A nagyobb philosophiai problémák történeti összefüggése körüli ismerete nagyon hiányos és hézagos. Az aphorismák embere ő, kinek legfeljebb mint sociologusnak és ethikusnak van némi jelentősége az újabb philosophia történetirodalmában. A «szabad, igen szabad szellemek egyetlen vezérének» mondja ugyan magát, kinek semmi köze az előbbi rendszerekhez, mely állítása azonban megint csak inkább postulált föltevés, mint beigazolt állítás.

Nietzsche elméletében a sociologia s az ethika egybefolynak. Az eddigi kultúra az ő ideáljából «a Raubthieremberből» . . . «szelíd, civilizált háziállatot formált». Az ember háziasításának legelőkelőbb eszköze a morál legtávolabbi értelmében véve, a melynek alkotó részei a vallás, tudomány és művészet. Ez a kulturideál, mely az életösztönök erőszakos megfékezésén alapult, hamisnak bizonyult, mert teljesen degenerálta physiologiailag az egész civilizált emberiséget, s itt az empiria követelményeit teljesen ignorálja Nietzsche, a sociologiai metaphysikus. Sociologiai regényt írt, a melynek állandó theoriája az, hogy a meddig az úri morál volt a felszínen, arany korszak uralkodott az emberiségben. A hatalomnak és erőszaknak egoistikus evangéliumát prédikálja az egész vonalon. «Rablók és hódítók legyetek, a meddig ti ismerők, uralkodók és birtokosok lenni nem tudtok!» — írja «Gut und Böse» czimű művében. Csak a testileg és leikileg egészségesek s a büszke, erős, egészségesek képezik az ember magasabb typusát az erkölcsi ideál s a valódi aristokratát.

«Ez a *jövő embere*, az antikrisztus és antinihilista fogja egykoron, ha eljő, legyőzni az istent és a semmiséget.» Hogy az emberfölöttinek eme aristokrátiája, s általában egész kulturés moráltheóriája kártyavár, mely a történet ferdítésén, sőt meghamisításán alapul, nem szorul hosszabb magyarázatra, «Götzendämmerung» című műve csakúgy hemzseg a történeten elkövetett erőszak hajmeresztő példaival. A történetet csak eszköznek tekinti az erők életérdekeinek előmozdítására.

Miután Nietzsche a maga képzeletében a mai gyenge és erőtelen kulturemberrel szemben egy újabb, hatalmasabb emberi faj régiójába emelkedett, s az emberfölötti embert tűzte ki végcélul, typosokat keresett a maga sajátos elméletének beigazolására. Ilyen typosok a «szőke s még inkább fekete bestiák» s általában az őseembernek instructiv kegyetlenkedései», a melyekről a legnagyobb rokonszenvvel ír. Ilyen «tropikus» magasabb lény s emberfölötti ember a «Götzendämmerung» szerint *Borgia Caesar*, ki Nietzsche szerint «ein unheimlich-glanzvolles, classisches Ideal». Így ír ő ez incarnált gonoszról, míg egy Dante, Luther, Zwingli vagy Kálvin «pöbelhafte Verderber der Menschheit.» S ilyen képzelt aristokratának főtypusa Nietzsche szerint *Napoleon*, «jener einzelnste und spätest geborene Mensch», «dieses fleischgewordene Problem des *Ideales an sich* . . . diese *Synthesis von Unmensch und Übermensch.*» (Genealogie der Moral 36. l.). Ezek az ő morális ideáljai, a melyeknek ideje ugyan még el nem következett, de «müssen einst kommen!»

Mint látjuk, Nietzsche a *genie cultusát*, a nagyzással határos genialitás aristokrátiáját s a legféltelenebb individualismus végleteit tanítja. «Übermensch»-je nem más, mint «der auf sich selbst gestellte, nur aus sich heraus schaffende Eigene und Einzige», ki teljesen ellentéte a közönséges halandónak,

főleg a keresztyén embernek. Autokratikus volt Nietzsche egyénisége is minden ízében, s ez okozta vesztét, lelke elborulását s majdan megőrülését. Hisz Zarathustrájáról azt tanítja, hogy az «a legmélyértelműbb könyv, a melylyel az emberiség dicsekedhetik», — «oly mély és idegenszerű, szinte szokatlan könyv, hogy abból hat tételnek megértése, illetve átélése magasabb régiókba emelik a halandót», s máshelyütt azt mondja, hogy «ambitióm az, hogy 10 mondatban többet mondjak, a mit minden más ember egy könyvben mond vagy nem mond». A hatalomhoz való akarat megtestesülésének tartotta magát «zur Erhöhung der Menschheit», a melyre vonatkozólag helyesen jegyzi meg egyik kritikusa, *Weigand*, hogy «nagyzási hóbortjaiban az egész világgal szembeállította magát».

Nietzsche egész világnézetéről és úgynevezett philosophiájáról kritikát írni nem nehéz dolog. Gyakorlatilag véve egész rendszere egy tarthatatlan és keresztül nem vihető *utópia*. Maga is éveken át a művészetben, majd később a tudományban vélte föllelhetni az emberiséget boldogító talizmánt s csak azután fordult új bálványára felé. Mert feltéve, hogy nem akarna autokratikus vagy monarchikus értelemben egyeduralkodó lenni, hanem csak aristokrata módra az összes geniek uralmát önnönmagának vindicálni, úgy már ez is utopistikus valami, mert hiszen — mint *Stein* helyesen megjegyzi — «a geniet fegyelmezni nem lehet». Önnönmagát azonban nem sokszorosíthatja, mert hiszen kijelentette, hogy a philosophusnak állása s a házasság kizárja egymást, s így legfeljebb követőiben és bámulóiban él. Ha tehát az ő ideáljához kegyetlen harcok után elérkezik az emberiség, ki fog akkor annak a legnagyobb emberfölötti úrnak szolgálni? «Szőke és fekete bestiái» sem egyebek egy költői phantastikus álomnál. S mégsem mondható pusztán ekklektikus philosophusnak. Rajongásai az őskor vad életösztonei iránt romantikussá, antinomismusa libertinussá, az önzés dicsőítése egoistává, a demokratikusnak elvetése aristo-

kratává s az államról szóló destructiv felfogása anarchistává teszük Nitzschet. Azért mondotta róla *Falckenberg*, hogy Nietzsche rendszere «ist romantischer, libertinistischer, egoistischer, aristokratischer, beziehungsweise autokratischer Anarchismus».

Új világnézete s közelebbről sajátos erkölcsi felfogása — mint fentebb említettük — épen nem nagyon új és eredeti. Nem egyéb az, mint Darwin tanainak kiterjesztése nemcsak physiologiai, hanem az erkölcsi és társadalmi térre is. Az embernek egy közös törzsből való fokozatos leszármaztatása és kiválasztása, nemkülönben a létért való küzdelem teoriája alapján tűzte ki Nietzsche végezcéljául az emberfölötti embert. Az alap tehát, a melyre épített: *Darwin elmélete*, a mihez aztán még *Schopenhauernek* «az élethez való akarata» lépett, mely nála, ethikai és metaphysikai értelemben, «hatalomhoz való akarattá» lett. Darwinhoz való viszonyáról különben «Götzendämmerung» című művének 82-ik lapján szól, a hol is azt mondja, hogy a bár tiszteletreméltó, de közepes tehetségű Darwin elmélete «a létért való küzdelemről», mint életért való küzelemről a szavakkal való önkényes játszás, s ez elmélettel szemben azt vitatja, hogy e küzdelem az erősek kárára és nem javára folyik le; továbbá tagadja a fajoknak folytonos tökéletesedését e küzdelemben, s végül azt állítja, hogy a nagyobb számú gyengék, mint okosabbak lettek az idők folyamán uraivá az erősebb keveseknek. A kettő közötti különbség az is, hogy Nietzsche egyáltalában csakis az emberiségre vonatkozólag szól a létért, illetve élethatalomért való küzdelemről. Nietzschenél tehát Darwin közvetlen befolyásáról nem, hanem csak az alapgondolat fölveteléről s elméletéhez való alkalmazásáról lehet szó.

Schopenhauer is, «ez az erős egyéniség», befolyással volt Nietzsche elméletére, bár később annak aesthetikájával teljesen szakított. Nietzschenek «hatalomhoz való akarata»

Schopenhauer «élethez való akaratára», mint az emberi természet igaz lényegére emlékeztet. A hatalomhoz való akarat tényleg és jogilag a mindent mozgató erő. A jelen culturának elítélésében is egyeznek egymással, de míg Schopenhauer részvételt telt pessimista, addig, Epikurhoz hasonlóan, optimista philosophus, kinek endaemonismusa féktelen élvezetet és teljes élethatalmat tanít e szavaival: «Selbstgenuss in allen Ausserungen eines unersättlichen Lebens», s ki az ösztönök fékezéséről s az igaz szellemi örömelevezetről szóló Epikur-féle elméleten is túlment. De különbözik Nietzsche Schopenhauertől abban, hogy előbbi szerint csak addig rossz az élet, a míg az emberfölötti ember életösztöneit ki nem elégíti; míg Schopenhauer szerint az élet általában metaphysikailag véve, a kínok és bűnök tartozásteljes szakadatlan láncolata, s így a részvét és könyörület, tehát Nietzsche szerint «silány és elvetendő valami» a morál alapja.

S végül *Rousseau*, az általa csúfolt «korcsszülött idealista» cynismusa is befolyással volt Nietzsche sajátos elméletének kifejlődésére. Nietzsche «őskori szőke bestiáinak» ideáljai Rousseau eredeti természeti emberére emlékeztetnek. De míg az egyik az ősember békés egyszerű természetiségét, addig a másik annak Hobbes Tamás-féle fektelenségét, egoismusát, vad uralomvágyát sorgiastikus élvezethajhászatát vitatja. Rousseau szerint az egoismus természetellenes, Nietzsche szerint ellenben természetes és jogosult valami; az egyik szerint a boldog természeti állapotban a részvét, a másik szerint a kegyetlenkedés dominált. Rousseau demokratiai életösztöneit Nietzsche útalatosaknak tartotta. Nietzsche szerint kezdettől fogva a normális állapotban két rend, az urak és szolgák, gazdagok és szegények, erősek és gyengék rendje uralkodott, míg Rousseau szerint az ellentét a hamis cultura folyománya és műve. Rousseau szerint már a pusztá vágy szolgaság, ellenben Nietzsche szerint az erőssel veleszületett úri jog. Rousseau

szerint a nép a souverain, ellenben Nietzsche a kevés előkelők és erők semmiféle positiv törvényhozás által nem pótolható abszolút egyeduralmát vitatja. Nagyobb hasonlósága van még az élvezet tanában *Epikur*-ral, bár az élethatalom teljességéről s a féktelen élvezetről szóló egoistikus tana merőben ellenkezik Epikur szellemibb örömelvezetével s nemesebb hedonismusával.

A midőn Nietzsche, Darwin, Schopenhauer, s némileg Epikur és Rousseau segítségével «az emberfölötti lény» titáni és herkulesi eszméjében egy határozatlan és minden tapasztalat ellen szóló erkölcsi ideált tűzött a mostani «erőtelen» emberiség elé, vakmerő és kimondhatatlan veszélyeket keltő gondolatot mondott ki. Az ösztön, a szenvedély, a féktelen bír- és hatalomvágy s a test apotheosisa az új ideál. Így szólva a cselekvőkhöz, mint «erősekhez és előkelőkhöz»: «semmi sem igaz, minden szabad» és «tégy a mit akarsz, csak akarni tudj!»; «önzés az előkelő lélek lényege» s «a jónak kérdése csak hatalmi kérdés» — e szabályokkal, mint könnyörtelenül követendő normákkal nyilvánosan ki van hirdetve és szentesítve az anarchia. Hogy abban haladás legyen, azt a legmerészebb képzelet sem tudja elgondolni. Vagy azt mondva az «erőseknek»: «Ne kíméld felebarátodat! a mi nem alkalmas az emberfölötti lény létrehozására, az pusztuljon el irgalom nélkül!» — a legnagyobb támadás a társadalmi élet legnagyobb és legáldásosabb érzelmei ellen. Pedig ettől a támadástól már az az egyszerű igazság is visszatarthatta volna a lipcei új prófétát, hogy maga is szereti az önmagához hasonlót. S ha jogosult teljes kifejlődést engedni minden életösztönnek, mint «az ideálok forrásának s minden indulatnak és szenvedélynek», miért ne volna szabad ugyanazt megengedni a szájalomnak, részvétnek és szeretetnek. S a morálok felosztása is úri és szolgai morálra («Herren- és Herdenthiermoral»), mely az ő «legnagyobb és

legszebb eszméjének: az emberfölötti embernek» alapul szolgál, egészen új és vakmerő valami. Nincs nagyobb rabszolgá, mint a ki indulataira és szenvedélyeire hallgat s nincs szabadabb ember, mint a ki azokat fékezi s ha kell legyőzi. Erre tanít a keresztyén s minden józan philosophiai morál, — a szenvedélyek rabságot hozó követésére buzdít az új lipcsei morál. Nietzschenél hiányzik — mondjuk végül — az evangélium vallásos-erkölcsi életerejének, s az abban letett igazságok felséges tisztaságának igazi méltatása, mely valódi istentiszteletre s önzetlen emberszeretetre tanítja az emberiséget. A keresztyénség s annak morálja már több ízben is ki volt téve az idők villongásainak, s mitsem vesztett életerejéből. Az az új bölcseség sem fogja annak örök érvényű «erkölcsi tábláit» összetörni, s anarchista táblákkal helyettesíteni! Nietzsche épen mai ideges korszakunknak egyik tudós specialitása!

Mire e sorokat írjuk, már követője is akadt egy német philosophusban. *Pille A.* ugyanis — mint valami második Mózes — új törvényeket hirdet az emberiségnek «*Darwintól Nietzsche-ig*» című, a minap megjelent művében. Kimondja többi között, hogy a keresztyének, a humanitáriusok és a szociáldemokraták eszménye egyiránt helytelen. Meg nem állhatnak az evolutio tanára alapított erkölcsiség előtt. Hibájuk a nagy fölfedező szerint abban rejlik, hogy az embert öncélnak veszik, holott morálphilosophusunk szerint csak eszközök vagyunk. Csak azért létezőnk, hogy «a magasabb rendű ember», Nietzsche «Übermensch»-je előtt egyengessük az utat. Ő legfőbb kötelességét abban találja, hogy magát, a még meg nem jelent emberfölötti individuum ügyének szentelje. Félre kell dobnunk mindazt, a mit humanizmusnak, számalomnak, felebaráti szeretetnek nevezünk, mert ezek csak útjában állanak a természeti kiválás folyamatának s késleltetik a mi bámulatos utódunk előállítását. Ennek az új erköl-

csiségnek három nagy törvénye van. Az első föltétlenül tiltja a nemegészségesek házasulását. A második tiltja a háborút, és pedig nem emberszeretetből, hanem mivel az éptestűiek pusztúlnak el benne. A harmadik a rang és vagyon öröklését veti el, mivel ezek akadályozzák a létért való küzdelmet.

Mint látjuk e philosophiai morál positiv javaslatában s egyéb részleteiben még következetesebb, mint Nietzsche «úri morálja» s annak «új erkölestáblája».

Dr. Szlávik Máttyás.

AZ AESTHETIKAI ÉRZÉSEK PSYCHOLOGIÁJA.

— Hatodik közlemény. —

A központi idegrendszerrel s különösen az agykéregéről.

Jelen fejezetben a központi idegrendszer physiologiája következne. Tényleg azonban, ezt megelőzőleg, morphologiájának rövid vázlatát adjuk, melyet az anatomiai részben szándékosan mellőztünk, mivel csak annyiban akarunk ezzel foglalkozni, a mennyiben a működések megértéséhez e physiologiai részben szükségünk van, s különben is a központi idegrendszer külön morphologiája vázlatban is messze vezetett volna.

Az ember koponyaüregében és gerincoszlopa csatornájában, mint összefüggő, majdnem egészen zárt csontos üregben, a test legvédehetőbb helyén, hármas burokba takarva helyezkedik el a legnemesebb, külső behatásokkal szemben a legérzékenyebb, legfinyásabb szervünk, a központi idegrendszer.

Már a nagyjában a csontos üreg, t. i. a koponya és gerinc szerint két részre látszik oszlani, úgymint az agyvelőre és a gerincvelőre. Az anatomia azonban morphologiai és fejlődéstani szempontból a következő részeket különbözteti meg rajta:

A legmagasabban fekvő s az összes részek között a legfejlettebb páros rész: *a két félteke* (hemisphaerae, azaz pontosabban a hemisphaerencephalon vagy telencephalon